

Zpráva Nejvyššího soudu SSR ze dne 21.12.1978, sp. zn. Cpj 37/78, ECLI:CZ:NS:1978:CPJ.37.1978.1

Číslo: 1/1979

Právní věta: K niektorým ďalším otázkam prejednávania žalôb o vydanie neoprávneného majetkového prospechu podľa ustanovení Občianskeho zákonníka (zákona č. 40/1964 Zb.). /1/

Soud: Nejvyšší soud SSR

Datum rozhodnutí: 21.12.1978

Spisová značka: Cpj 37/78

Číslo rozhodnutí: 1

Číslo sešitu: 2-3

Typ rozhodnutí: Zpráva

Hesla: Cena, Doručování soudem, Družstvo stavební bytové, Důchod, Koupě, Náhrada škody, Národní výbory, Nemocenská, Neoprávněný majetkový prospěch, Odstoupení od smlouvy, Podmínky řízení, Právní úkony, Předběžná otázka, Příspěvek na výživu dítěte, Prokurátoři, Promlčení, Řízení před soudem, Rozhodnutí soudu, Ručení, Smlouva darovací, Sociální zabezpečení, Úroky, Věc opuštěná, Věc skrytá, Vlastnické právo, Výživa jiných osob, Výživné dítěte

Předpisy: 54/1956 Sb. § 48 94/1963 Sb. § 100

§ 101

§ 102 99/1963 Sb. § 5

§ 107

§ 134

§ 135

§ 138

§ 140

§ 145

§ 153

§ 155 40/1964 Sb. § 36

§ 158

§ 173

§ 235

§ 251

§ 273

§ 281

§ 35

§ 399

§ 407

§ 420

§ 451

§ 452
§ 453
§ 454
§ 456
§ 457
§ 458
§ 459 121/1975 Sb. § 46
§ 46
§ 47
§ 48
§ 56
§ 62
§ 64
§ 7
§ 85
§ 86
§ 96

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Úprava zodpovednosti za neoprávnený majetkový prospech v Občianskom zákonníku (§ 451 až § 459 O. z.) vychádza zo zásady občianskoprávných vzťahov vyslovenej v článku VII O. z., podľa ktorého sa nikto nesmie obohacovať na úkor spoločnosti alebo spoluobčanov.

Neoprávnený majetkový prospech vzniká predovšetkým tak, že sa doterajší majetok obohateného rozmnoží o nové majetkové hodnoty, ale môže spočívať aj v tom, že sa jeho doterajší majetok nezmenšil, hoci by k tomu inak došlo, keby bol obohatený plnil svoje povinnosti.

Treba však správne rozlišovať medzi nárokmi z neoprávneného majetkového prospechu podľa Občianskeho zákonníka a nárokmi z iných titulov.

Už napr. pod č. 26/1975 Zbierky súdnych rozhodnutí a stanovísk (str. 150 a nasl.) sa poukazovalo na to, že povinnosť vrátiť náborový príspevok upravujú predpisy o náborových príspevkoch 2) a obyčajne už priamo uzavreté pracovné zmluvy.

Nárok nositeľa nemocenského poistenia na vrátenie preplatku, ku ktorému došlo na dávkach z tohto poistenia, nie je nárokom občianskoprávnym a nemožno ho uplatňovať v občianskom súdnom konaní, ako to už bolo objasnené v rozhodnutiach uverejnených pod č. 26/1954 Zbierky rozhodnutí československých súdov a pod č. 51/1965 Zbierky rozhodnutí a oznámení súdov ČSSR i pod č. 30/1972 Zbierky súdnych rozhodnutí a stanovísk, a ako sa na to znovu poukázalo pod č. 26/1975 Zbierky súdnych rozhodnutí a stanovísk.

Obdobná právna úprava platí v oblasti dôchodkového zabezpečenia, pokiaľ ide o výchovné k dôchodkom (a do istej miery i čo sa týka sirotského dôchodku). Ak je dieťa v priamom zaopatrení iného občana než dôchodcu, vypláca sa podľa ustanovenia § 46 ods. 6 zákona č. 121/1975 Zb. výchovné tomuto občanovi; výchovné na dieťa, ktoré je v plnom priamom zaopatrení ústavu pre starostlivosť o deti z iných dôvodov než z dôvodu liečenia, sa vypláca tomuto ústavu. Pokiaľ ide o sirotsky dôchodok, bolo by treba postupovať podľa ustanovenia § 64 ods. 1 zákona č. 121/1975 Zb., ktorý umožňuje zabezpečiť výplatu dávky inému príjemcovi, keby sa výplatou dávky oprávnenému zrejme nedosiahol účel, ktorému má dávka slúžiť.

Podľa ustanovení Občianskeho zákonníka o neoprávnenom majetkovom prospechu nemožno posudzovať aj prípady, ktoré sú upravené priamo v iných osobitných ustanoveniach Občianskeho zákonníka.

Ak sa napr. ručiteľ domáha voči dlžníkovi sumy, ktorú za dlžníka zaplatil veriteľovi, treba vychádzať z ustanovenia § 56 O. z., podľa ktorého ručiteľ, ktorý dlh zaplatil, je oprávnený požadovať od dlžníka náhradu za plnenie poskytnuté veriteľovi. Aj toto ustanovenie je síce založené na rovnakom princípe ako ustanovenie § 451 O. z. a naň nadväzujúce ustanovenie § 454 O. z. splnenie dlhu ručiteľom za dlžníka sa tu však odvodzuje z jeho právnej povinnosti podľa ustanovenia § 54 ods. 1 O. z. Podľa tohto ustanovenia je ručiteľ povinný dlh splniť, ak ho nesplnil dlžník, hoci ho na to veriteľ písomne vyzval. V danom prípade teda žalobca plnil za žalovaného na základe svojej právnej povinnosti.

Napr. na Okresnom súde v Michalovciach vo veci sp. zn. 9 C 2/77 sa žalujúca organizácia domáhala proti žalovanému zaplata 120 Kčs a v žalobe uviedla, že ide o neoprávnený majetkový prospech. Keď súd zistil, že uplatňovaná pohľadávka sa týka predplatného za časopis, ktorý si žalovaný objednal, správne posúdil nárok žalobcu podľa ustanovení Občianskeho zákonníka o službách.

Vo veci sp. zn. 9 C 521/77 Okresného súdu v Michalovciach posúdil súd prvého stupňa uplatnený nárok žalobkyne na zaplata sumy 2000 Kčs ako neoprávnený majetkový prospech. Hoci tu išlo o prípad nevrátenia pily a zavinením žalovanej došlo k tomu, že vrátenie tejto veci už nebolo možné, bolo treba obsah žaloby posúdiť ako nárok na náhradu škody a nie ako nárok na vydanie neoprávneného majetkového prospechu.

Ustanovenie § 451 O. z. ukladá iba všeobecne povinnosť vydať neoprávnený majetkový prospech, pričom až v ustanoveniach § 452 až § 454 O. z. sa uvádza, čo sa považuje za neoprávnený majetkový prospech. Súd vo svojom rozhodnutí má náležite zdôvodniť, prečo považuje vzťah vzniknutý medzi účastníkmi za vzťah z neoprávneného majetkového prospechu, a pritom aj uvedie, pod ktorý z prípadov uvedených v § 452, § 453 a § 454 O. z. zahrňuje posudzovaný prípad (či ide o plnenie bez právneho dôvodu, či o plnenie z neplatnej zmluvy, či o plnenie za toho, ktorý podľa práva mal plniť sám, a či napokon o prospech získaný z nestatočných zdrojov).

Práve tak treba považovať za nedostatočné, ak súd v odôvodnení svojho rozhodnutia cituje iba § 456 alebo § 457 O. z., pretože tieto ustanovenia určujú už iba dôsledky vznikajúce z neoprávneného majetkového prospechu; existenciu tohto prospechu treba však konštatovať s poukazom na príslušné ustanovenia § 452 – § 454 O. z.

Plnenie bez právneho dôvodu

Nároky na vrátenie neoprávneného majetkového prospechu vzniknutého plnením bez právneho dôvodu zahrňujú predovšetkým nároky získané tým, že poskytnuté plnenie od počiatku nemalo právny dôvod.

Najčastejším prípadom neoprávneného majetkového prospechu vzniknutého plnením bez právneho dôvodu je prijatie preddavku na plnenie podľa zmluvy, ktorú účastníci zamýšľali (najmä o predaji a kúpe nehnuteľnosti a automobilov), k uzavretiu ktorej však nedošlo. V praxi súdov sa však vyskytujú aj iné prípady.

Správne boli kvalifikované ako nároky z plnenia bez právneho dôvodu nároky, ktoré uplatnila Slovenská štátna poisťovňa na Okresnom súde v Poprade, požadujúc vrátenie toho, čo vyplatila postenému, čo však nebolo kryté poisťovou zmluvou.

Ako plnenie bez právneho dôvodu sa kvalifikuje aj to, čo bolo poskytnuté pri prevode členských práv a povinností v stavebnom bytovom družstve nad zostatkovú hodnotu členského podielu, najmä ak

nadobúdateľ uhradzuje prevodcovi aj platby, ktoré prevodca vykonal do prevodu členských práv ako úhradu za užívanie bytu (sp. zn. 10 C 437/77 Okresného súdu v Poprade).

Za plnenie bez právneho dôvodu bolo treba považovať rozdiel medzi sumou, ktorú žalobca zaplatil žalovanému za drevo, a medzi úradnou cenou zodpovedajúcou množstvu skutočne predaného dreva za predpokladu, že nedošlo k úmyselnému predražovaniu dreva, ale iba k omylu čo do množstva dreva (sp. zn. 8 C 126/77 Okresného súdu v Prievidzi).

Plnením bez právneho dôvodu môžu byť napokon aj investície vynaložené na cudziu vec (sp. zn. 3 C 18/77 Okresného súdu v Galante).

Zväčša sa pod prípady plnenia bez právneho dôvodu zahrňujú aj prípady, v ktorých sa za iného plnilo, čo podľa práva mal plniť sám. Tieto prípady sú však osobitným v ustanovení § 454 O. z. uvedeným druhom vzťahov zakladajúcich nároky z neoprávneného majetkového prospechu a medzi nimi a prípadmi plnenia bez právneho dôvodu je rozdiel v tom, že pri plnení bez právneho dôvodu sa nadobúdajú obohatením nové hodnoty, zatiaľ čo pri plnení za iného dochádza k obohateniu v tom, že majetok obohateného sa nezmenšil. Okrem toho pri plnení bez právneho dôvodu vzniká nárok na vydanie neoprávneného majetkového prospechu tomu, kto plnil, voči tomu, komu sa plnilo, zatiaľ čo pri plnení za iného vzniká nárok tomu, kto plnil, voči tomu, za koho sa plnilo. Napokon predpokladom vzťahu podľa ustanovenia § 454 O. z. je to, že medzi tým, kto plnil, a tým, komu sa plnilo, bolo zrejmé, že sa plnenie deje za iného. Ak ten, kto plnil, konal v domnení, že plní svoj vlastný záväzok, vznikol medzi ním a medzi tým, komu bolo plnené, právny vzťah z plnenia bez právneho dôvodu a nárok na vrátenie tohto plnenia.

Na vrátenie poskytnutého plnenia ako plnenia bez právneho dôvodu je nárok iba vtedy, ak ten, kto plnil, nemal vedomosť o tom, že nie je povinný plniť, alebo že ten, komu plní, nie je oprávnený plnenie prijať. Ináč by sa totiž súd musel zaoberať otázkou, či medzi účastníkmi nedošlo napr. ku skrytému darovaniu, ktoré by bolo právnym dôvodom plnenia a vylučovalo by nárok na jeho vrátenie z titulu neoprávneného majetkového prospechu.

Plnením bez právneho dôvodu sú aj plnenia, ktorých dôvod dodatočne odpadol; takýmto prípadom je nap. dodatočné oprávnené odstúpenie účastníka od zmluvy alebo viazanosť zmluvy na rozvázovaciu podmienku, ktorá sa splnila; okrem toho sú takým prípadom všetky plnenia prijaté osobou, ktorá nebola oprávnená ich prijať, ako aj plnenia urobené za predpokladu, že dôjde ku vzájomnému plneniu, ak k takejto odplate nedošlo. Sem spadajú aj všetky prípady plnení, ku ktorým došlo na základe zmluvy uzavretej za predpokladu, že bude registrovaná štátnym notárstvom, k registrácii však nedošlo, prípadne registrácia bola odmietnutá.

Ak došlo iba k jednostrannému odstúpeniu od zmluvy, pričom jeho opodstatnenosť je medzi účastníkmi sporná, musí si súd riešiť ako predurčujúcu otázku, či došlo ku zrušeniu zmluvy a či v dôsledku toho pôvodný dôvod plnenia skutočne odpadol, takže vznikol nárok na vydanie neoprávneného majetkového prospechu. Pokiaľ bola zmluva platne uzavretá a nedošlo k platnému odstúpeniu od zmluvy s účinkami jej zrušenia, treba ju aj naďalej považovať za platnú a poučiť účastníkov, že nárok na vrátenie už poskytnutého plnenia nie je opodstatnený, že však možno, ak išlo o odplattnú zmluvu, požadovať od druhého účastníka zmluvy vzájomné plnenie.

Správne kvalifikoval vo veci sp. zn. 5 C 434/78 Okresný súd v Michalovciach ako plnenie, ktorého právny dôvod odpadol, nárok účastníkov na vrátenie prijatých plnení zo zmluvy, od ktorej žalobcovia odstúpili preto, lebo kúpená krava nebola telná, ako to pri uzavretí zmluvy žalovaní tvrdili (§ 401 ods. 2 O. z.).

O nárokoch vzniknutých tým, že došlo k dodatočnému odstúpeniu od zmluvy, sa nesprávne hovorí

ako o nárokoch vzniknutých plnením z neplatnej zmluvy. Ku stotožňovaniu oboch týchto prípadov dochádza zrejme so zreteľom na to, že odstúpením od zmluvy sa zmluva od začiatku zrušuje (§ 48 ods. 2 O. z.), pričom sa poukazuje na to, že právne následky zmluvy od začiatku zrušenej a zmluvy od začiatku neplatnej sú tie isté.

Medzi zmluvou zrušenou a zmluvou neplatnou však treba robiť rozdiel a nároky z plnenia, ku ktorému došlo podľa zmluvy dodatočne zrušenej, treba zaraďovať medzi nároky z plnenia bez právneho dôvodu. Je totiž rozdiel medzi neoprávneným majetkovým prospechom získaným bez právneho dôvodu a neoprávneným majetkovým prospechom získaným plnením z neplatného právneho úkonu. Prvý prípad (plnenie bez právneho dôvodu) zakladá totiž iba nárok na vydanie prospechu tomu, na úkor koho bol získaný, prípadne na jeho vydanie štátu (§ 456 O. z.), zatiaľ čo v druhom prípade prichádza do úvahy aj sankcia podľa ustanovenia § 457 ods. 2 alebo 3 O. z.

K zrušeniu zmluvy môže však dôjsť nielen prejavom, ktorým účastník od zmluvy odstupuje, ale aj prejavom, ktorým účastník zmluvu priamo zrušuje, ako to uvádzajú ustanovenia § 235, § 251, § 273 a § 281 O. z. K zrušeniu zmluvy môže napokon dôjsť aj priamo zo zákona, ako je to všeobecne pri zmluvách v zmysle ustanovenia § 86 O. z. alebo pri obstarávatelských službách podľa ustanovenia § 294 O. z.

Plnenie z neplatného právneho úkonu

Nárokom na vydanie neoprávneného majetkového prospechu z neplatnej zmluvy býva napr. nárok na vrátenie plnenia zo zmluvy o predaji nehnuteľnosti, ak predávajúci neboli vlastníci, ak k zmluve nedali súhlas spoluvlastníci, ako bola uzavretá zmluva o prevode nehnuteľnosti iba ústne a pod. Takmer rovnako často sa vyskytujú prípady, v ktorých žalobca žiada vrátiť plnenia z kúpnej zmluvy, ktorá je neplatná, lebo došlo k predražovaniu (dohodnutá kúpna cena presahovala cenu určenú podľa cenových predpisov v zmysle ustanovenia § 399 ods. 2 O. z.).

Tak ako pri odplatných zmluvách sú obyčajne práva a povinnosti oboch účastníkov zmluvy vzájomne podmienené, sú vzájomne podmienené aj ich nároky na vrátenie už prijatých plnení, ak išlo o neplatnú zmluvu.

Nárok jedného z účastníkov zmluvy na vrátenie plnenia z neplatnej zmluvy je zo zákona podmienený jeho záväzkom voči druhému účastníkovi a táto vzájomná viazanosť musí byť vyjadrená v rozsudku, ktorý súd vynáša o niektorom z týchto nárokov. Vzájomne podmienenými plneniami sú všetky plnenia, na vzájomnej podmienenosti ktorých sa účastníci dohodli, ako aj plnenia, kde podmienenosť a vzájomná viazanosť priamo vyplýva zo zákona. Na tom nič nemení ani tá okolnosť, že prípadne jeden z nárokov na vrátenie plnenia pripadol podľa ustanovenia § 457 ods. 3 O. z. štátu. Štátu totiž pripadol nárok v tom istom rozsahu, v akom mal tento nárok pôvodný účastník neplatnej zmluvy.

Pri vzájomnej podmienenosti plnení oboch účastníkov a z toho vyplývajúcej vzájomnosti plnení narážajú súdy aj na otázku vzájomného plnenia kupujúceho, ktorý sa do kupovaného rodinného domčeka nastahoval, pretože však uzavretá zmluva sa nestala platnou, požaduje späť kúpnu cenu. Žalovaný odpredávateľ síce uznáva, že kúpna zmluva sa nestala platnou, takže vlastníctvo predávanej veci neprešlo na kupujúceho, odmieta však vrátiť kúpnu cenu, kým sa kupujúci z domčeka nevysťahuje. V prípade kúpy rodinného domčeka sú takými vzájomnými a vzájomne podmienenými plneniami zo strany predávajúceho prevod vlastníctva a zo strany kupujúceho zaplatenie kúpnej ceny. Prevod vlastníctva zahŕňa v sebe vždy aj odovzdanie nehnuteľnosti do užívania a pri prevode vlastníctva rodinného domčeka sú prevod vlastníctva a uvoľnenie bytu dve rozdielne a vzájomne nezávislé plnenia. Zaplatenie kúpnej ceny je protiváhou vlastníctva k predávanému predmetu. Ak je teda zmluva neplatná, takže k prechodu vlastníctva na kupujúceho nedošlo, kupujúci však zaplatil kúpnu cenu, treba kúpnu cenu vrátiť, pričom táto reštitúcia je z

druhej strany vyvážená tým, že vlastníctvo k predávanému predmetu neprešlo na kupujúceho, ale zostalo predávateľovi.

Ináč je to pri predaji hnutelnej veci, pri ktorom vlastníctvo predávanej veci prechádza podľa ustanovenia § 134 ods. 1 O. z. jej odovzdaním. V tom prípade plnením zo zmluvy je na jednej strane odovzдание veci, na druhej strane zaplatenie kúpnej ceny; tieto plnenia sú vzájomne podmienené, a takisto sú vzájomne podmienené aj reštitučné plnenia, takže v prípade neplatnej kúpnej zmluvy, predmetom ktorej bola hnutelnosť, treba viazať jedného z účastníkov na vrátenie kúpnej ceny pod podmienkou súčasného vrátenia predmetu kúpy. So zreteľom na jednoročnú subjektívnu dobu premlčania, ktorú pre uplatnenie práva z neoprávneného majetkového prospechu určuje ustanovenie § 107 ods. 1 O. z., prichádza v konaní o týchto nárokoch pomerne často do úvahy riešenie otázky, či právo na vydanie neoprávneného majetkového prospechu nie je premlčané.

Pokiaľ ide o počítanie subjektívnej premlčacej doby, správne postupujú sudy vtedy, ak za začiatok jej behu považujú deň, keď účastník zistil neplatnosť zmluvy (napr. keď revízne orgány vytkli organizácii neplatnosť uzavretej zmluvy).

Vo veci sp. zn. 10 C 634/73 riešil Okresný súd v Nitre otázku, kedy začala plynúť subjektívna premlčacia lehota organizácii, ktorá mala už zaplatenú sumu 11 050 Kčs doplniť na 17 014,12 Kčs; namiesto doplatku v sume 5974,12 Kčs však žalovanej poukázala celých 17 014,12 Kčs. K tomuto poukazu došlo 10. 6. 1971 a žaloba bola podaná 20. 12. 1973. Súd prvého stupňa nepovažoval žalobu za oneskorene podanú a vychádzal z toho, že žalobca sa dozvedel o tom, že žalovaná získala neoprávnený majetkový prospech až z interného oznámenia 3. 10. 1973. Odvolací súd potvrdil odvolaním napadnutý rozsudok s poukazom na to, že žalobca sa o preplatku nemohol dozvedieť hneď pri platbe, keďže uzavretie kúpnej zmluvy a vyplatenie kúpnej ceny so všetkými s tým spojenými úkonmi nespadá do agendy jedného pracovníka, ale sa rozpadá na celý rad operácií vykonávaných viacerými pracovníkmi; dozvedel sa o ňom až 3. 10. 1973, keď bol na to upozornený.

Najvyšší súd SSR vo svojom rozsudku sp. zn. [2 Cz 35/77](#) zamietol sťažnosť pre porušenie zákona v tejto veci a v odôvodnení svojho rozsudku uviedol toto: „Žalobca konal nepochybne v omyle, ktorý si v čase plnenia neuvedomoval. V tomto omyle žalobca zotrval až do 3. 10. 1973, keď sa z písomného podnetu iných občanov dozvedel o tom, že išlo o chybné, duplicitné plnenie po výšku 11 050 Kčs. V priebehu konania pred súdmi obidvoch stupňov nebolo preukázané, že žalobca sa o tomto chybnom plnení dozvedel už skôr, ani to, že by jeho pracovníci konali vedome, teda s úmyslom žalobcu poškodiť a poskytnúť tak žalovanej neoprávnený majetkový prospech. Z hľadiska posúdenia začiatku subjektívnej premlčacej lehoty v danom prípade nie je podstatná skutočnosť, že žalobca vedel, akú sumu má žalovanej organizácii na kúpnu cenu za vykúpený rodinný domček ešte doplatiť, ale to, či má vedomosť aj o tom, akú sumu žalovanej skutočne vyplatil, a teda vedomosť o tom, že mu vzniklo právo na vydanie neoprávneného majetkového prospechu. Z ustanovenia § 107 ods. 1 O. z. vyplýva, že pre začiatok subjektívnej premlčacej lehoty na uplatnenie práva na vydanie neoprávneného majetkového prospechu je rozhodujúci subjektívny moment, keď sa oprávnený dozvie o okolnostiach, ktoré sú rozhodujúce pre uplatnenie jeho práva. Vedomosť oprávneného o tom, že na jeho úkor bol získaný majetkový prospech, a o tom, kto ho získal, musí byť teda skutočná a nie iba predpokladaná, pretože len ak oprávnený vie o tom, že na jeho úkor sa niekto neoprávnenne obohatil, môže uplatniť svoje právo, t. j. požadovať vydanie takto neoprávnenne získaného majetkového prospechu. Nie je rozhodujúce ani to, či sa oprávnený o svojom práve nedozvedel vlastným zavinením, teda či sa mohol o svojom práve dozvedieť alebo mal dozvedieť pri vynaložení potrebnej starostlivosti. Z hľadiska začiatku behu subjektívnej premlčacej lehoty u právnickej osoby nie je rozhodujúce, či jednotlivé úkony súvisiace s právnym úkonom organizácie vykonáva jeden pracovník a či viacerí pracovníci organizácie, pretože socialistické organizácie konajú prostredníctvom svojich pracovníkov a členov, ktorí plnia jej úlohy. Právne úkony, ktoré v mene organizácie robia pracovníci a členovia v rámci svojich oprávnení, sú právnymi úkonmi organizácie (§ 20 ods. 1 a 2, veta prvá, O. z.)“.

Treba upozorniť i na rozhodnutie uverejnené pod č. 81/1970 Zbierky súdnych rozhodnutí, podľa ktorého právo prokurátora uplatňované návrhom podľa ustanovenia § 457 ods. 2, 3 O. z. sa premlčuje v trojročnej premlčacej dobe podľa ustanovenia § 101 O. z., pričom pre začiatok tejto premlčacej doby je rozhodujúce, kedy bolo prijaté plnenie, ktoré má pripadnúť štátu.

Prospech získaný z nedostatočných zdrojov

Za nedostatočný zdroj považujú súdy predovšetkým trestnú činnosť (napr. rozkrádanie majetku v socialistickom vlastníctve, špekuláciu, tzv. čiernu jazdu a nedovolenú zárobkovú činnosť).

Napr. vo veci sp. zn. 6 C 69/78 Okresného súdu v Prievidzi išlo o nárok na vydanie neoprávneného majetkového prospechu vznesený voči žalovanej, ktorá bola odsúdená pre trestný čin špekulácie spáchaný tým, že kupovala a predávala za premrštenú cenu pozlátané šperky. Súd správne uviedol, že išlo o prospech z nestatočných zdrojov.

Podľa ustanovenia § 456 O. z. sa neoprávnený majetkový prospech musí vydať tomu, na úkor koho bol získaný - občanovi aj organizácii. Obaja môžu požadovať vydanie toho, o čo boli bezdôvodne ukrátení.

Má sa teda nahradiť ujma, ku ktorej u postihnutého došlo. Niekedy však takto postihnutý subjekt (osobu, organizáciu) nemožno zistiť. Zvyčajne nemožno zistiť napr. okruh spotrebiteľov, ktorí boli poškodení pri predražovaní tovaru alebo pri pokútnych obchodoch. Pre také a podobné prípady zákon ustanovuje, že sa majetkový prospech musí vydať štátu.

Vo veci sp. zn. 6 C 162/78 Okresného súdu v Žiline žalovaná kupovala pletené výrobky na deti od súkromníkov a predražene ich predávala. Bola odsúdená pre trestný čin špekulácie a bol jej uložený aj peňažný trest 7000 Kčs. Od neznámych občanov získala 13 631 Kčs. V občianskom súdnom konaní jej súd uložil zaplatiť štátu sumu, ktorú od občanov získala.

Podobne vo veci sp. zn. 6 C 69/78 Okresného súdu v Prievidzi žalovaná si v čase od letných mesiacov v roku 1974 do leta 1975 zadovážovala väčšie množstvo pozlátaných šperkov s úmyslom predať ich so ziskom, čo aj urobila a tak neoprávnene získala 3000 Kčs. Bola odsúdená pre trestný čin špekulácie. Na návrh prokurátora bola žalovaná zaviazaná v občianskom súdnom konaní zaplatiť štátu sumu 3000 Kčs.

Hoci majetkový prospech získaný z nedostatočných zdrojov, o ktorom nemožno zistiť, na úkor koho bol získaný, treba podľa ustanovenia § 456 O. z. vydať štátu, takže štát je bez ďalšieho legitimovaný na to, aby sa žalobou domáhal jeho vydania, táto možnosť na odňatie neoprávneného majetkového prospechu tomu, kto sa ním obohatil, sa dostatočne nevyužíva, ale prokurátor podáva návrh na pripadnutie plnenia štátu podľa ustanovenia § 457 ods. 2, prípadne 3 O. z. Uvedenú sankciu možno však použiť iba v tom prípade, ak došlo k uzavretiu zmluvy, ktorá je neplatná a ktorou sa zamýšľalo porušiť zákon.

Napr. na Okresnom súde v Topolčanoch vo veciach sp. zn. 4 C 25/78, 3 C 35/78, 4 C 325/77 a 3 C 299/77 navrhoval prokurátor, aby štátu pripadla ako plnenie z neplatnej zmluvy hodnota, ktorú prijal šofér motorového vozidla za tzv. čiernu jazdu, prípadne hodnota, ktorú predstavovalo vykonanie tejto jazdy. Nebolo vo všetkých prípadoch zrejmé, či vôbec došlo k uzavretiu zmluvy, ani aká bola výška plnenia z tejto zmluvy, a nebolo ani vo všetkých prípadoch nepochybné, či ten, pre koho bola jazda vykonaná, nebol dobromyseľný. Týmito otázkami sa súd nezaoberal, hoci pre rozhodnutie o návrhu to bolo potrebné.

Problematika uplatňovania nárokov z neoprávneného majetkového prospechu z rôznych nedovolených jazd konaných vozidlami socialistických organizácií bola vysvetlená pod č. 26/1975

Zbierky súdnych rozhodnutí a stanovísk (str. 129, 133 a 134).

Prisvojenie si alebo používanie vecí v zmysle ustanovenia § 453 O. z.

Z hľadiska neoprávneného majetkového prospechu riešia sa v Občianskom zákonníku aj prípady prisvojenia si veci opustenej alebo skrytej.

Ustanovenie § 453 ods. 2 O. z. treba chápať tak, že zákonná požiadavka, aby vlastník veci nebol známy, vzťahuje sa iba na veci skryté a nie na veci opustené. Pojmu opustenie by odporovalo, keby sa táto požiadavka vzťahovala aj na veci opustené; k opusteniu (derelikcii) veci môže dôjsť nepochybné aj u vlastníka, ktorý je známy a ktorý sa týmto spôsobom vzdáva svojho vlastníckeho práva.

Opustené veci pripadajú do vlastníctva štátu v okamihu, keď ich vlastník opustil, teda samou derelikciou, ktorá však (ako každý právny úkon) musí mať všetky náležitosti predpísané zákonom pre platnosť právneho úkonu. V týchto prípadoch má teda štát postavenie vlastníka a môže sa proti každému, kto opustenú vec zadržuje, domáhať jej vydania vlastníckou žalobou; ak však bol získaný aj neoprávnený majetkový prospech, môže sa štát popri vlastníckej žalobe domáhať aj vydania tohto prospechu.

Veci skryté treba vrátiť ich vlastníkovi. Ak ten nie je známy, pripadajú skryté veci štátu a ten má právo na ich vydanie, prípadne aj na vydanie neoprávneného majetkového prospechu.

Podľa ustanovenia § 453 O. z. pripadajú veci opustené a skryté do vlastníctva štátu zo zákona. Nemožno teda navrhovať, aby súd rozsudkom vyslovil, že vec má pripadnúť štátu, ako v prípade návrhu podľa ustanovenia § 457 ods. 2 alebo 3 O. z. Za predpokladu, že išlo o vec opustenú, treba žalovať o vydanie veci.

Plnenie za iného

Podľa ustanovenia § 454 O. z. neoprávnený majetkový prospech má aj ten, za ktorého sa plnilo, čo podľa práva mal plniť sám.

K skutkovej podstate tohto neoprávneného majetkového prospechu sú potrebné dva zákonné predpoklady. Predovšetkým aby išlo o plnenie, ktoré bolo právnou povinnosťou iného občana. Tento pojmový znak by nebol daný, keby osoba, za ktorú sa plnilo, nebola sama povinná plniť. Ďalej je potrebné, aby ten, kto plní za iného, nemal sám právnou povinnosť na toto plnenie.

Súdy správne vykladajú ustanovenie § 454 O. z. tak, že ten, kto plnil záväzok iného, má právo požadovať neoprávnený majetkový prospech iba od toho, za koho plnil, a nie od toho, komu plnil.

Napr. vo veci sp. zn. 9 C 36/78 Mestského súdu v Košiciach sa žalobca domáhal proti žalovanej zaplata 4125 Kčs na tom základe, že od januára 1976 do marca 1977 mu zrážali úhradu za užívanie bytu každý mesiac pri vyúčtovaní v zamestnaní, hoci jedinou užívateľkou bytu zostala žalovaná, pretože v dôsledku nezhôd v decembri 1975 opustil trvale spoločnú domácnosť. Súd žalobe vyhovel.

Neslobodno však podľa ustanovení Občianskeho zákonníka posudzovať prípady, v ktorých išlo o plnenie vyživovacej povinnosti za iného. Na tieto prípady sa totiž vzťahuje osobitné ustanovenia § 101 Zák. o rod. (pozri rozhodnutie uverejnené pod č. 36/1969 Zbierky rozhodnutí a oznámení súdov ČSSR).

Na okresnom súde v Žiline vo veci sp. zn. 9 C 817/77 žaloval žalobca, ktorého otcovstvo bolo

rozsudkom súdu zapreté, matku dieťaťa o vrátenie zaplateného výživného v sume 10 350 Kčs. V priebehu konania vzal žalobu späť s odôvodnením, že podá žalobu proti skutočnému otcovi. Súd pripustil späťvzatie návrhu a konanie zastavil s tým, že „podľa predpisov o rodinnom práve sa žalobca môže s úspechom domáhať vrátenia plnenia proti skutočnému otcovi podľa ustanovenia § 101 Zák. o rod.“.

Už v rozhodnutí bývalého Najvyššieho súdu sp. zn. 5 Cz 84/64 (s ktorým boli súdy oboznámené v skôr pre služobnú potrebu súdov vydávanom Výbere rozhodnutí a oznámení vo veciach občianskoprávných, zošit 4/1966, bež. č. 1/II) sa uvádzalo, že nie je vylúčené, aby sa muž, ktorý s úspechom zaprel otcovstvo k dieťaťu, domáhal náhrady nákladov vynaložených na dieťa aj proti jeho matke, a to za predpokladu, že druhý rodič dieťaťa nie je v čase rozhodovania známy. Pre rozsah tejto náhrady nie je však určujúce len to, čo tento muž na výživu dieťaťa vynaložil, ale aj schopnosti a možnosti matky.

Ustanovenie § 101 Zák. o rod. platí aj v prípadoch, ak národný výbor, ktorý poskytol príspevok na výživu, uplatňuje do výšky poskytnutého príspevku nárok, ktorý naň prešiel podľa ustanovenia Zák. o rod.

Tak v prípadoch podľa ustanovenia § 101 Zák. o rod. ako aj v prípadoch podľa ustanovenia § 102 Zák. o rod. premlčuje sa právo na úhradu v trojročnej premlčacej dobe.

Vo veci sp. zn. 7 C 59/77 Okresného súdu v Poprade poskytol okresný národný výbor matke detí príspevok na výživu a vyplatenú sumu potom uplatňoval na žalovanom, ktorý pohľadávku žalobcu uznal a súd žalobe vyhovel.

Okresný súd v Banskej Bystrici vo veci sp. zn. 13 C 1918/77 žalobu okresného národného výboru proti otcovi dieťaťa, na ktoré bol poskytnutý príspevok na výživu, zamietol, a to z dôvodov premlčania. V odôvodnení rozsudku uviedol, že rozhodnutie o príspevku na výživu bolo z 20. 5. 1970 a príspevok sa vyplácal od 1. 6. 1970 do 28. 2. 1971. Žalobca vyzval žalovaného na vrátenie vyplateného príspevku už 21. 4. 1971 a žalobu podal na súd až 22. 10. 1976, teda po trojročnej premlčacej lehote (§ 101 O. z.).

Osobitnou skupinou prípadov vyskytujúcich sa v súvislosti s priznaním príspevku na výživu dieťaťa sú nároky na vrátenie príspevkov vyplatených neprávom. Takýto nárok nie je občianskoprávnym nárokom, ktorý by bolo možné uplatňovať na súde, ale treba ho uplatniť spôsobom upraveným v predpisoch o sociálnom zabezpečení. Rozhodovanie o týchto nárokoch nespadá teda do právomoci súdov.

Okresný súd v Poprade vo veci sp. zn. 8 C 384/78 nesprávne schválil zmier medzi Čs. štátom - Okresným národným výborom v P. a matkou dvoch nezletilých detí v spore o vrátenie sumy 1800 Kčs, ktorú poskytol žalobca žalovanej ako príspevok na výživu maloletých detí, pretože otec detí bol vo väzbe. Príspevok bol priznaný rozhodnutím ONV podľa ustanovení § 100 a § 102 Zák. o rod., § 126 vyhlášky č. 128/1975 Zb. a § 18 zákona č. 132/1975 Zb. Matka uznala, že príspevok na deti prijala a že prijala aj výživné od otca detí. Zo spisu toho istého súdu sp. zn. 12 E 168/76 sa zistilo, že otec vyrovnal zaostané výživné do rúk matky. Súd sa nazdával, že plnením výživného na maloleté deti do rúk matky jej vznikol neoprávnený majetkový prospech vo vzťahu k žalobcovi.

K uvedenému prípadu treba zdôrazniť, že mohlo ísť iba o právo požadovať vrátenie neprávom poskytnutých splátok dávky a že rozhodovanie o tomto nároku patrí podľa ustanovenia § 98 ods. 4 zákona č. 121/1975 Zb. do kompetencie národného výboru, ktorý rozhodol o poskytnutí dávky. Súd teda nemohol ani rozhodovať ani schvalovať zmier, pretože vo veci nebol kompetentný rozhodovať.

Pokiaľ však ide o vzťahy vzniknuté medzi národným výborom, ktorý poskytol príspevok na deti, medzi matkou, ktorá okrem tohto príspevku prijala aj výživné od otca detí, a medzi otcom detí, treba upozorniť na toto:

Ak národný výbor poskytne dieťaťu, o ktoré nie je inak postarané, príspevok na výživu a toto dieťa má voči niekomu nárok na výživné určené súdnym rozhodnutím, prechádza tento nárok podľa ustanovenia § 102 Zák. o rod. na národný výbor, a to až do výšky poskytnutého príspevku. Keď matka detí prijala v mene detí plnenie, na prijatie ktorého už neboli oprávnené deti, ale národný výbor, došlo k neoprávnenému majetkovému prospechu, ale na úkor otca detí a nie na úkor národného výboru. K nároky voči otcovi detí z vyživovacej povinnosti prešli podľa ustanovenia § 102 Zák. o rod. na národný výbor, neoslobodil sa otec od svojho záväzku tým, že plnil matke, ale jeho záväzok voči národnému výboru trval ďalej a národný výbor nároky, ktoré naň prešli, mohol voči nemu uplatňovať. Otec však mal nárok voči matke na vrátenie toho, čo matka prijala, hoci už na prijatie nebola oprávnená. Národný výbor nemal však priamy nárok voči matke detí, a to ani podľa ustanovení Občianskeho zákonníka o neoprávnenom majetkovom prospechu ani podľa ustanovení Zákona o rodine (zákona č. 94/1963 Zb.).

Spôsob a rozsah vydania neoprávneného majetkového prospechu

Občiansky zákonník v ustanovení § 458 ods. 1 určuje spôsob ako aj rozsah povinnosti toho, kto neoprávnené získal majetkový prospech, a to tak, že musí vydať všetko, čo bolo neoprávnené získané. To znamená, že má dôjsť k navráteniu do predošlého stavu, napr., že sa má vrátiť, čo bolo prijaté, odcudzené alebo ináč nadobudnuté. Ak takáto reštitúcia nie je dobre možná, treba poskytnúť peňažnú náhradu, ktorá znamená ekonomickú protihodnotu toho, čo nemožno vrátiť in natura.

Povinnosť vydať všetko, čo sa neoprávnené získalo, treba tedy splniť tak, aby sa po jej splnení buď obnovil pôvodný stav, alebo aby vznikol stav, ktorý je ekonomicky rovnocennou náhradou pôvodného stavu. S neoprávnené získaným majetkovým prospechom treba vydať aj úžitky z neho, pokiaľ ten, kto získal prospech, nebol dobromyseľný (§ 458 ods. 2 O. z.). Avšak ten, kto vydáva neoprávnené získaný majetkový prospech, má právo na náhradu nevyhnutných nákladov, ktoré na vec vynaložil, a to bez zreteľa na to, či bol dobromyseľný a či nie (§ 458 ods. 3 O. z.). Musí však ísť o nevyhnutné náklady ako sú nap. náklady spojené s riadnym opatrovaním získanej veci, ktoré by mal rovnako vynaložiť aj ten, komu sa vec vracia.

Ustanovenia Občianskeho zákonníka o neoprávnenom majetkovom prospechu sledujú jednak to, aby osobe, na úkor ktorej bol majetkový prospech získaný, boli nahradené hodnoty, o ktoré bola pripravená, jednak to, aby nestatočne nadobudnutý prospech nezostal nadobúdateľovi. Preto môže súd podľa ustanovenia § 459 O. z. rozhodnúť, že právo na vydanie majetkového prospechu získaného nedobromyseľne možno uspokojiť aj z vecí, ktoré inak nepodliehajú súdnemu výkonu rozhodnutia, ak tieto veci boli nadobudnuté zo získaného neoprávneného majetkového prospechu. Toto ustanovenie, ktoré môže podstatne uľahčiť situáciu oprávneného pri výkone rozhodnutia, ktoré však treba uplatniť už v konaní o vydanie neoprávneného majetkového prospechu, sa zatiaľ nepoužíva v miere zodpovedajúcej jeho významu. Pretože rozhodnutie podľa citovaného ustanovenia možno vyniesť len na návrh, je potrebné, aby súdy všade tam, kde zistia predpoklady opatrenia podľa ustanovenia § 459 O. z., dali žalobcovi potrebné poučenie v zmysle ustanovenia § 5 O. s. p.

Súdy prizierajú na to, že došlo k neoprávnenému majetkovému prospechu, a nepožadujú, aby trval aj v čase ich rozhodovania. I keď to niekedy súdy osobitne nezdôrazňujú, vyplýva to obyčajne z odôvodnenia ich rozsudkov.

Rozhodujúce je, aký neoprávnený majetkový prospech mal povinný v čase jeho vzniku, lebo podľa ustanovenia § 458 ods. 1 O. z. sa musí vydať všetko, čo bolo neoprávnené získané. Preto

nerozhoduje, čo tomu, kto získal neoprávnený majetkový prospech, z tohto prospechu ešte zostalo, či a o čo je ešte obohatený, ale rozhodujúce je to, o čo sa obohatil v čase získania prospechu.

Zo zákonného ustanovenia, že sa vydáva to, čo bolo získané, vyplýva, že ten, kto získal neoprávnený majetkový prospech, je povinný ho vydať, a to bez ohľadu na to, či získaním tohto prospechu vznikla niekomu škoda, komu táto škoda vznikla a aká bola jej výška.

Tak ako môže poškodený požadovať od škodcu náhradu škody bez ohľadu na to, či sa škodca obohatil a či nie, možno sa (najmä návrhom prokurátora alebo žalobou štátu) domáhať vydanie neoprávneného majetkového prospechu, aj keď prípadne získaním tohto prospechu nebola nikomu spôsobená škoda.

Aj keď je v niektorých prípadoch výška neoprávneného majetkového prospechu rovnaká ako výška škody, ktorú utrpel ten, na úkor koho bol prospech získaný, nemusí to tak byť vždy. Pokiaľ, pravda, tomu, na úkor koho bol neoprávnený majetkový prospech získaný, vznikla škoda, môže sa, prirodzene, domáhať jej náhrady, ak sú tu zákonné predpoklady pre zodpovednosť za škodu.

Každý sa môže domáhať vydania neoprávneného majetkového prospechu do tej výšky, do ktorej bol prospech získaný na jeho úkor. Jedinú výnimku v tomto smere predstavujú prípady, v ktorých sa vydania neoprávneného majetkového prospechu domáha podľa ustanovenia § 456 O. z. štát.

Vo veci sp. zn. 6 C 1264/77 Okresného súdu v Prešove žaloval Čs. štát - ONV v P., zastúpený finančným odborom, vedúcu skladu obalov, že predávala zákazníkovi pre závod nepotrebné obaly a zinkasované peniaze si ponechávala, čím získala dovedna 3355 Kčs. Súd ju zaviazal zaplatiť štátu takto nadobudnuté peniaze ako hodnotu, o ktorú sa žalovaná obohatila. Keďže poškodených zákazníkov, teda osoby, na úkor ktorých sa žalovaná obohatila, nebolo možno zistiť, došlo k použitiu ustanovenia § 456 O. z.

Ak ten, voči komu sa uplatňuje nárok na vydanie neoprávneného majetkového prospechu, už nahradil tomu, na úkor koho bol prospech získaný, vzniknutú škodu, má právo odpočítať si od majetkového prospechu, ktorý by mal vydať, sumu, ktorú už zaplatil z titulu náhrady škody.

Nárok na vydanie neoprávneného majetkového prospechu možno však uplatniť iba v tom prípade, ak nie sú podmienky pre dosiahnutie rovnakého uspokojenia z titulu nároku na náhradu škody.

Okolnosť, že k vzájomnému vráteniu plnenia nemôže dôjsť, nerobí neplatnú zmluvu ani čiastočne platnou. Ak kúpenú vec nemožno vrátiť, treba za ňu vrátiť jej cenu zodpovedajúcu cenovému predpisu.

Ak však v zmluve bola určená cena podľa cenových predpisov a iba omylom bolo fakturované viac tovaru, než bolo dodané, a za toto väčšie množstvo bolo aj zaplatené, došlo, pokiaľ ide o diferenciu medzi cenou dodaného tovaru a fakturovanou cenou, k plneniu bez právneho dôvodu a nie k plneniu z neplatnej zmluvy.

Prípadoch neoprávneného majetkového prospechu je aj vynaloženie nákladov na cudziu vec, najmä investícií do cudzej nehnuteľnosti. V týchto prípadoch súdy správne považujú za neoprávnený majetkový prospech nie to, čo bolo vynaložené, ale to, o čo sa cudzia vec zhodnotila.

Na Okresnom súde v Galante vo veci sp. zn. 3 C 18/77 sa žalobkyňa domáhala zaplata 18 000 Kčs, ktoré investovala s bývalým manželom do bytu žalovanej. Žaloba bola zamietnutá, pretože žalovaná za žalobkyňu a jej manžela zaplatila sumu, ktorú títo dlhovali inému občanovi.

Došlo teda k započítaniu dvoch vzájomných nárokov z neoprávneného majetkového prospechu: jeden

bol nárok na úhradu toho, o čo bola investíciami žalobcov zhodnotená nehnuteľnosť žalovaného, druhý bol nárok na vydanie toho, čo žalovaný plnil za žalobcu, hoci to žalobca mal plniť sám. Keďže boli splnené všetky podmienky pre započítanie a započítanie vzájomných nárokov z neoprávneného majetkového prospechu nie je vylúčené, treba považovať rozsudok za správny.

Aj vo veci sp. zn. 10 C 434/77 Okresného súdu v Poprade, v ktorej sa žalobca domáhal na žalovanom zaplattenia sumy, ktorú mu zaplatil bez právneho dôvodu, zaviazal súd žalovaného iba na zaplattenie rozdielu medzi sumou prijatou a medzi sumou, ktorú predstavovala hodnota investícií urobených na nehnuteľnostiach stavbou garáže, studne, oplotenia, vysadením ovocných stromov a kríkov, vyhotovením etážneho kúrenia, prehradením pivnice a položením podlahy z PVC. Výšku hodnoty vzniknutej investíciami (nie výšku nákladov) určil znalec, a to ku dňu, keď žalobca kúpil od žalovaného nehnuteľnosť.

Inak by, pravda, bolo treba posudzovať vec, keby nešlo o investície žalobcu vynaložené na nehnuteľnosť žalovaného, ale o plnenie urobené za žalovaného, teda napr. o plnenie, ktoré si žalovaný objednal, ale zaplatil ho žalobca. V takomto prípade išlo by totiž o neoprávnený majetkový prospech podľa ustanovenia § 454 O. z. a tento prospech by predstavovala suma, ktorú žalobca zaplatil. O túto sumu sa totiž žalovaný obohatil, pretože ju mal platiť sám. V takomto prípade bolo by treba uhradiť to, čo bolo za povinného zaplattené.

Pri rozhodovaní o nárokoch na vydanie neoprávneného majetkového prospechu získaného plnením z neplatnej zmluvy ako aj o návrhoch na vyslovenie, že plnenie z neplatnej zmluvy pripadá štátu, musia si sudy riešiť ako predurčujúcu otázku, či a v akom rozsahu je uzavretá zmluva neplatná. V prípade predraženie (§ 399 ods. 2 O. z.) nie je prax súdov jednotná, pokiaľ ide o otázku, či je neplatná celá kúpna zmluva a či je neplatná iba v časti, pokiaľ kúpna cena prevyšuje cenu maximálnu.

Zmluva je neplatná celá, a to aj v tom prípade, ak prokurátor v návrhu podľa ustanovenia § 457 ods. 2 O. z. nežiada pripadnutie celej kúpnej ceny štátu, ale iba tej časti, ktorá prevyšuje cenu stanovenú cenovými predpismi.

Občiansky zákonník v ustanovení § 399 ods. 2 stavia požiadavku, aby dohodnutá kúpna cena nepresahovala cenu určenú cenovým predpisom, a tam, kde nemožno cenu takto určiť, potom cenu určenú odhadom, a to pod sankciou neplatnosti. I u ceny kúpenej veci, ktorá nie je cenovým predpisom určená, ale je ním vymedzená s možnosťou použiť pri jej určení v konkrétnom prípade kúpy do určitej miery aj voľnú úvahu, treba za presahujúcu dohodnutú cenu kúpenej veci (§ 399 ods. 2 O. z.) považovať len tú cenu, ktorá podstatne prekračuje cenu určenú v zmysle ustanovenia § 399 ods. 2 O. z. Toto podstatné prekročenie je potom dôvodom neplatnosti zmluvy (pozri rozhodnutie uverejnené pod č. 22/1976 Zbierky súdnych rozhodnutí a stanovísk).

Sudy niekedy mýli v posudzovaní neplatnosti zmluvy to, že prokurátor v svojom návrhu nežiada, aby celé plnenie, ktoré má byť reštituované, pripadlo štátu, ale aby štátu pripadla iba tá jeho časť, ktorá predstavuje predraženie, totiž tá suma, ktorá prevyšuje maximálnu cenu. Vyhovením takémuto návrhu nezaujímá súd stanovisko, že zmluva je neplatná iba v časti, pokiaľ bola kúpna cena dohodnutá nad cenu stanovenú predpisom. Zmluva je totiž neplatná celá a má z nej dôjsť ku vzájomnej reštitúcii; pravdaže prokurátor môže navrhnúť, aby štátu pripadla iba časť kúpnej ceny, ktorú prijal nedobromyseľný predávajúci, a nie kúpna cena celá.

Platná právna úprava zakotvená v ustanovení § 74 O. z. pripúšťa solidaritu iba v tých prípadoch, kde je právnym predpisom ustanovené alebo účastníkmi dohodnuté, že viacerí dlžníci majú tomu istému veriteľovi splniť dlh spoločne a nerozdielne. Medzi ustanoveniami o neoprávnenom majetkovom prospechu nie je osobitný predpis o možnosti založiť solidárnu povinnosť súdnym výrokom. V súvislosti s rozhodovaním o nárokoch na vydanie neoprávneného majetkového prospechu možno

preto založiť solidárnu povinnosť súdnym výrokom iba tam, kde je podložená osobitným ustanovením (napr. § 138 ods. 2, § 145 ods. 2 a § 173 ods. 2 O. z.). Na to už upozornilo stanovisko uverejnené pod č. 26/1975 Zbierky súdnych rozhodnutí a stanovísk (str. 147).

Návrhy prokurátora

Na základe ustanovenia § 457 ods. 2 O. z. môže prokurátor návrhom na začatie konania uplatniť zodpovednosť za neoprávnený majetkový prospech, ak účastníci zmluvného vzťahu uzavreli neplatnú zmluvu s úmyslom porušiť zákon alebo ak takúto zmluvu s uvedeným úmyslom uzavrel iba jeden z nich.

Pri rozhodovaní o návrhu prokurátora podľa citovaného ustanovenia súd má za povinnosť preskúmať jednak objektívne podmienky vzniku nároku na pripadnutie plnenia v prospech štátu, jednak opodstatnenosť rozsahu, v akom bol nárok uplatnený. Súd pri rozhodovaní má zvážiť, či výchova a prevýchova občanov v konkrétnom prípade skutočne vyžadujú toto opatrenie represívnej povahy, a rovnako aj to, či sa má takto postihnúť celé plnenie a či len jeho časť (pozri č. 26/1975 Zbierky súdnych rozhodnutí a stanovísk, str. 142 až 143).

V súvislosti s problematikou vecí, v ktorých podáva návrh prokurátor (§ 457 ods. 2 a 3 O. z.), vzniká aj otázka, či môže súd prisúdiť celé plnenie (či môže prekročiť návrh), ak prokurátor v návrhu žiadal pripadnutie iba časti plnenia. Ustanovenie § 457 ods. 2 a 3 O. z. o tom, že „súd môže na návrh prokurátora vysloviť, že časť alebo celé plnenie pripadá štátu“, neslobodno vzhľadom na represívnu povahu týchto ustanovení vykladať extenzívne. Súd preto nemôže podľa ustanovenia § 457 ods. 2 a 3 O. z. prekročiť návrh prokurátora a prisúdiť viac, než prokurátor žiadal. Slovám „na návrh prokurátora“ treba rozumieť tak, že vyslovenie pripadnutia v prospech štátu musí byť v celom rozsahu kryté návrhom prokurátora. Z toho návrhu má súd vychádzať pri rozhodovaní o účelnosti použitia uvedenej sankcie a jej rozsahu.

Okrem toho prekročenie návrhu prokurátora a prisúdenie celého plnenia bolo by v rozpore aj s ustanovením § 153 ods. 2 O. s. p., keďže nejde o konanie, ktoré by sa mohlo začať aj bez návrhu, alebo že by z právneho predpisu vyplýval určitý spôsob vyrovnania vzťahu medzi účastníkmi.

Na uplatnenie sankcie podľa ustanovenia § 457 ods. 2 a 3 O. z. je zmocnený prokurátor. Prokurátor podáva návrh vo vlastnom mene a nie je v tomto prípade ani zástupcom štátu ani toho štátneho orgánu, ktorému sa má plnenie odovzdať. Pretože v konaní o návrhu podľa ustanovenia § 457 ods. 2 a 3 O. z. je prokurátor navrhovateľom (žalobcom) v zmysle ustanovenia § 90 O. s. p., môže svoj návrh vziať späť nielen pred začatím pojednávania, ale aj v priebehu konania.

Súdy nepostupujú jednotne pri posudzovaní otázky, či späťvzatie prokurátorského návrhu podlieha súhlasu súdu podľa ustanovenia 96 O. s. p.

Hoci v prípade návrhu podľa ustanovenia § 457 ods. 2 alebo 3 O. z. je procesné postavenie prokurátora iné než v prípade návrhu na začatie konania podľa ustanovenia § 35 O. s. p., v oboch prípadoch ide o výraz funkcie strážcu socialistickej zákonnosti.

Ak prokurátor vezme späť svoj návrh na začatie konania podľa ustanovenia § 457 ods. 2 a 3 O. z., dáva tým najavo, že na pokračovaní v konaní a na vydaní rozhodnutia nie je spoločenský záujem. Rovnako ak u prokurátorovho späťvzatia návrhu na začatie konania podaného podľa ustanovenia § 35 ods. 1 O. s. p. nemôže ani v takomto prípade súd preskúmať oprávnenosť takého vzatia návrhu späť. Ak vezme prokurátor späť svoj návrh na uplatnenie sankcie podľa ustanovenia § 457 ods. 2 a 3 O. z., musí súd konanie zastaviť. Nemôže uvažovať o tom, či možno dať súhlas k takému späťvzatiu. Ide teda o prípad, keď k späťvzatiu návrhu nie je potrebný súhlas súdu, aj keď sa o ňom v ustanovení § 96

ods. 3 O. s. p. nehovorí, a prokurátor ako strážca socialistickej zákonnosti nemusí zdôvodňovať svoje stanovisko z akých dôvodov návrh berie späť.

Návrhy prokurátora na uplatnenie zodpovednosti za neoprávnený majetkový prospech podľa ustanovenia § 457 ods. 2 a 3 O. z. skoro vo všetkých veciach obsahujú nielen návrh na pripadnutie plnenia štátu, ale aj návrh na vyslovenie povinnosti vydať plnenie. Treba si uvedomiť, že keby účastník zmluvy dobrovoľne nesplnil na základe konštitutívneho výroku to, čo pripadá štátu, musel by štát, zastúpený finančným odborom príslušného ONV, podať žalobu. Nutne by teda došlo k ďalšiemu súdnemu sporu a tým by sa realizácia nároku štátu len spomalila.

Ak súd vyhovuje návrhu podanému podľa ustanovenia § 457 ods. 2 a 3, treba do výroku rozsudku pojať vyslovenie toho, že požadované plnenie pripadá štátu. Nestačí teda iba zaviazať žalovaného na toto plnenie.

Občiansky zákonník v ustanovení § 457 ods. 2 a 3 uvádza, že nárok štátu na pripadnutie neoprávnené získaného majetkového prospechu možno uplatniť návrhom prokurátora. V tomto prípade ide o samostatný nárok. Nemožno ho preto uplatniť v konaní, do ktorého prokurátor iba vstúpil podľa ustanovenia § 35 O. s. p. Ak by v rámci tohto konania vyšlo najavo, že došlo k neoprávnené získanému majetkovému prospechu, prokurátor by musel podať celkom samostatný návrh podľa ustanovenia § 457 ods. 2 a 3 O. z., v ktorom by uplatňoval príslušný nárok v prospech štátu.

Ustanovením § 457 ods. 2 a 3 O. z. sa sankcionuje len také porušenie práva, ku ktorému došlo zo strany účastníkov alebo aspoň jedným z nich úmyselne. V odôvodnení rozhodnutia uverejneného pod č. 88/1968 Zbierky rozhodnutí a oznámení súdov ČSSR už bolo vyslovené, že „možnosť uplatnenia sankcie spočívajúcej vo vyslovení (na návrh prokurátora), že časť plnenia alebo aj celé plnenie z neplatnej zmluvy pripadá štátu, dáva však zákon súdu nie u každého plnenia z neplatnej zmluvy, ale len vtedy, keď účastníci uzavreli zmluvu s úmyslom porušiť zákon; zákon tu teda postihuje len zámerné porušenie zákonného ustanovenia účastníkmi zmluvy. Naplnenie tohto zákonom presne vymedzeného znaku subjektívnej stránky protiprávneho úkonu nemožno vidieť len v tom, že uzavretá zmluva je neplatná alebo v tom, že neznalosť zákona a iných predpisov, ktoré účastníci porušili, neospravedlňuje; musí tu byť preukázaný úmysel jedného alebo viacerých účastníkov právneho úkonu porušiť zákon, hoci účastník (účastníci) o povinnosti ukladanej zákonom vedel (vedeli).“

Keďže základným predpokladom pripadnutia plnenia štátu podľa ustanovenia § 457 ods. 2, prípadne 3 O. z. je nielen neplatnosť zmluvy, ale aj úmysel porušiť zákon, je potrebné, aby sa otázkou splnenia tohto predpokladu súd zaoberal a aby tomu dal výraz aj v odôvodnení svojho rozsudku.

Súdy nie vždy náležite zisťujú, či a ktorý zo žalovaných uzavrel zmluvu s úmyslom porušiť zákon. Prevažne vychádzajú iba z uznania účastníkov neplatnej zmluvy, pokiaľ sú obaja žalovaní; podkladom pre vyhovenie návrhu prokurátora býva ďalej odsudzujúci rozsudok súdu v trestnom konaní.

Napr. vo veci sp. zn. 7 C 33/78 Okresného súdu v Prievidzi prvý žalovaný predal druhému žalovanému 10 q umelého hnojiva za sumu 900 Kčs, ktoré odcudzil zo skladu poľnohospodárskeho a zásobovacieho podniku. Úmysel prvého žalovaného mal súd preukázaný z obsahu trestného spisu, pretože tento žalovaný bol za uvedený skutok trestne stíhaný a odsúdený. Úmysel porušiť zákon na strane druhého žalovaného súd vyvodil z toho, že vedel, že hnojivo bolo získané protiprávne vzhľadom na požadovanú cenu, ktorá bola značne nižšia než cena podľa platných cenových predpisov. Okrem toho súd poukázal na to, že druhý žalovaný musel tiež vedieť, že prvý žalovaný nemôže v sklade nákupného a zásobovacieho podniku voľne disponovať s umelým hnojivom.

Vo veci sp. zn. 8 C 549/78 Okresného súdu v Poprade okresný prokurátor sa žalobou domáhal

vyslovenia, že plnenie 200 Kčs, ktoré prijal žalovaný od neznámeho občana na základe neplatnej zmluvy, pripadá čs. štátu, a uloženia povinnosti žalovaného uvedenú sumu zaplatiť ONV v P. Podľa žaloby žalovaný ako majster stavebného podniku v presne nezistený deň v júni 1976 na stavenisku drevárne Domovej správy v P. prenechal neznámemu občanovi 61 kusov vlnitého plechu v hodnote 3588 Kčs za sumu 200 Kčs. Rozsudkom Okresného súdu v Poprade sp. zn. 5 T 117/77 bol žalovaný uznaný vinným pre trestný čin podľa § 132 ods. 1 písm. b) Tr. zák. Súd žalobe vyhovel a v odôvodnení rozsudku konštatoval, že obidvaja účastníci zmluvy mali úmysel porušiť zákon. Vychádzal zo žaloby a z obsahu trestného spisu.

V praxi súdov môžu nastať problémy s povinnosťou vydať neoprávnený majetkový prospech na základe návrhu prokurátora pri neplatnej zmluve, keď s úmyslom porušiť zákon konal iba jeden účastník (§ 457 ods. 3 O. z.). Keď pri uzavretí neplatnej zmluvy úmysel porušiť zákon bol iba na strane jedného účastníka a aj plnenie poskytol iba jeden účastník, dochádza k jednostrannej reštitúcii. Spôsob jej uplatnenia závisí od toho, ktorý z účastníkov zmluvy plnil. Ak poskytol nedobromyseľný účastník plnenie, ktoré by sa mu malo vrátiť, môže plnenie pripadnúť štátu. Naopak, ak na základe zmluvy plnil dobromyseľný účastník, plnenie sa mu podľa ustanovenia § 457 ods. 1 O. z. vracia.

Štátu pripadá iba to, čo by inak malo byť vrátené nedobromyseľnému účastníkovi, nie však to, čo by bol mal podľa neplatnej zmluvy nedobromyseľný účastník plniť.

Pravdaže, pokiaľ dobromyseľný účastník zmluvy už vrátil prijaté plnenie účastníkovi, ktorý mal úmysel porušiť zákon, môže prokurátor navrhnúť, aby toto plnenie pripadlo štátu a aby ho štátu nedobromyseľný účastník zmluvy vydal. Nárok na vydanie tohto plnenia štátu nebolo by už možno uplatniť voči dobromyseľnému účastníkovi zmluvy. Ten totiž už svoji reštitučnú povinnosť splnil a nemožno ho zaviazat', aby ju plnil ešte raz, tentokrát voči štátu. Ak ide o dobromyseľného účastníka zmluvy, nemožno od neho požadovať vydanie plnenia, ktoré právom prijal od nedobromyseľného účastníka. Keďže zmluva bola neplatná, mal nárok na reštitúciu a keďže bol dobromyseľný, nemožno ho postihnúť sankciou, ktorá je určená iba na postihnutie nedobromyseľného účastníka.

Pochybnosti vznikli v praxi súdov o otázke, či súd môže zaviazat' účastníka na vydanie plnenia štátu bez toho, že by bol vyslovil pripadnutie plnenia štátu. Treba jednoznačne uviesť, že to, čo bolo plnené podľa neplatnej zmluvy uzavretej s úmyslom porušiť zákon, nepripadá štátu priamo zo zákona (ex lege) a bez ohľadu na konkrétne okolnosti každého jednotlivého prípadu. Iba na návrh prokurátora v zmysle ustanovenia § 457 ods. 2 a 3 O. z. môže súd vysloviť takéto pripadnutie. Povinnosť vydať plnenie štátu vzniká teda až tým, že súd takúto povinnosť vyslovil.

Vo veci sp. zn. 12 C 1839/77 Okresného súdu v Trnave došlo k tomu, že občan zaplatil finančnému odboru Okresného národného výboru v T. už na základe žaloby. Súd správne vyslovil pripadnutie plnenia štátu napriek tomu, že už bolo zaplatené, a aj v odôvodnení správne poukázal na to, že len rozsudkom súdu možno vysloviť pripadnutie plnenia.

Súd pri vybavovaní návrhu prokurátora podaného podľa ustanovenia § 457 ods. 2 a 3 O. z. môže a musí preskúmať, či sú dané základné predpoklady pre vyhovie takému návrhu. Môže teda vysloviť, že plnenie pripadá štátu celé alebo jeho časť, alebo návrh v prípade neopodstatnenosti zamietnuť. Nie je totiž vylúčené, že súd na základe výsledkov konania dospeje na rozdiel od prokurátora k odchylnému záveru, a to nielen čo do výšky pripadnutého plnenia, ale aj čo do samého základu.

Ani peňažný trest ani sumy pochádzajúce z výkonu trestu nápravného opatrenia, ba ani sumy náhrady škody, na ktorú bol žalovaný prípadne zaviazaný, nemožno odpočítavať od plnenia, ktoré podľa ustanovenia § 457 ods. 2 a 3 O. z. prípadne štátu. Súd má však možnosť so zreteľom na charakter trestnej sankcie, ktorý má toto ustanovenie, uvážiť, či vyhovie návrhu na pripadnutie

plnenia štátu v celom rozsahu, a či práve so zreteľom na vykonaný peňažný trest, trest nápravného opatrenia alebo už nahradenú škodu nerozhodne tak, že návrhu vyhovuje iba čiastočne, čím v konečnom dopade zmierni prokurátorom navrhovanú sankciu.

Iba v ojedinelých prípadoch dochádza k zamietnutiu návrhu prokurátora, pričom dôvodom zamietnutia nie je odchylné posudzovanie veci z hľadiska ustanovenia § 457 ods. 2 a 3 O. z., ale obyčajne sú to okolnosti riešeného prípadu.

Otázkou, či a kedy môže súd vo veciach, v ktorých podáva návrh prokurátor podľa ustanovenia § 457 ods. 2 a 3 O. z., schváliť uzavretý zmier, sa zaoberalo stanovisko uverejnené pod č. 26/1975 Zbierky súdnych rozhodnutí a stanovísk: „Až výrokom súdu o tom, že plnenie alebo jeho časť pripadá štátu, vzniká na strane účastníkov neplatnej zmluvy povinnosť plniť voči štátu a na strane štátu potom zodpovedajúci nárok, pričom štát nie je ešte účastníkom tohto konania a ani prokurátor nemá oprávnenie zastupovať štát pri uzatváraní zmiern. Vo veciach, v ktorých oprávneným žalobcom je už na základe zákonného nároku (nap. v zmysle ustanovenia § 453 a § 456, veta druhá, O. z.), štát zastúpený finančným odborom príslušného ONV, možno zmier uzavrieť, pravda za predpokladu, že je štát pri uzavretí zmiern riadne zastúpený. Takým zástupcom nie je prokurátor, a to ani v prípade, keď podal žalobu podľa ustanovenia § 35 ods. 1 O. s. p.“.

Nepostupoval preto správne Okresný súd v Prievidzi vo veci sp. zn. 8 C 216/77, v ktorej podal okresný prokurátor návrh podľa ustanovenia § 457 ods. 2 O. z. na tom základe, že prvý žalovaný ako vodič traktora bez povolenia svojho zamestnávateľa odviezol pre druhého žalovaného drevo. Za tento dovoz dostal 200 Kčs. Návrh prokurátora znel na vyslovenie pripadnutia plnenia štátu v sume 200 Kčs. Na pojednávaní prvý žalovaný uviedol, že uvedenú sumu je ochotný štátu zaplatiť. Nato okresný prokurátor prehlásil, že v takom prípade je ochotný vec riešiť zmierom. Konanie skončilo nesprávne zmierom, podľa ktorého sa prvý žalovaný zaviazal zaplatiť Čs. štátu – ONV v P. 200 Kčs a súdny poplatok.

V súvislosti s návrhmi prokurátora, aby bolo vyslovené, že určité plnenie podľa ustanovenia § 457 ods. 2, 3 O. z. pripadá štátu, treba upozorniť na to, že takýto návrh má miesto iba v tom prípade, ak štát nie je už zo zákona podľa ustanovenia § 456 in fine O. z. legitimovaný požadovať vydanie neoprávneného prospechu. Ak totiž došlo k získaniu neoprávneného majetkového prospechu a nemožno zistiť, na čí úkor bol získaný, treba ho podľa citovaného ustanovenia vydať štátu. Keďže za týchto okolností nárok na vydanie prospechu už prislúcha štátu, nemožno konštitutívnym výrokom vyslovovať, že tento nárok štátu pripadá. Návrhu prokurátora, aby sa vyslovilo pripadnutie štátu toho, čo už štátu prislúcha, nebolo by preto možno vyhovieť.

V súvislosti s problematikou vecí, v ktorých podáva návrh prokurátor (§ 457 ods. 2 a 3 O. z.), vzniká otázka, od kedy možno priznať úroky z omeškania z plnenia, o ktorom súd podľa ustanovenia § 457 ods. 2 a 3 O. z. rozsudkom vyslovil, že pripadá štátu. So zreteľom na ustanovenie § 85 O. z. v súvislosti s ustanovením § 160 ods. 1 O. s. p. treba vychádzať z toho, že ak sa účastníkovi neplatnej zmluvy ukladá v rozsudku povinnosť plnenie štátu do 3 dní od právoplatnosti rozsudku, stáva sa záväzok vydať plnenie štátu zročným až uplynutím tejto trojdňovej lehoty. Aj omeškanie nastáva teda až týmto momentom. V čase vynášania rozsudku však ešte omeškanie nenastalo. Preto v rozsudku, ktorým sa vyslovuje pripadnutie plnenia štátu podľa ustanovenia § 457 ods. 2 a 3 O. z. nemožno štátu prisúdiť súčasne aj úroky z tohto plnenia.

Nie je jednotná prax pri doručovaní právoplatných rozsudkov vydaných na návrh prokurátora v zmysle ustanovenia § 457 ods. 2 a 3 O. z. finančným odborom príslušných okresných národných výborov. Tým sa stáva, že tento orgán nemá vždy vedomosť o prisúdených plneniach a nemôže pristúpiť k ich vymáhaniu. Aj keď § 17 Spravovacieho poriadku pre okresné a krajské sudy 3) na doručovanie takýchto rozhodnutí ONV nepamätá, v záujme zjednotenia praxe a ochrany štátnych

záujmov ako aj skorého vymoženía prisúdeného plnenia treba rozsudky vyhovujúce návrhom prokurátora podľa ustanovenia § 457 ods. 2 a 3 po nadobudnutí právoplatnosti doručovať aj finančnému odboru ONV.

Rozhodovanie súdov o nárokoch uplatňovaných podľa ustanovení Občianskeho zákonníka o neoprávnenom majetkovom prospechu má mimoriadny význam z hľadiska, morálneho aj z hľadiska hospodárskeho. Záujmy dôslednej ochrany socialistickej zákonnosti vyžadujú, aby súdy v celom konaní o týchto nárokoch, pri rozhodovaní o nich ako aj pri zdôvodňovaní svojich rozhodnutí nespúšťali zo zreteľa, že ide o agendu, ktorá citelne ovplyvňuje právne vedomie občanov a ktorá môže veľmi účinne pôsobiť, pokiaľ ide o výchovu na zachovávanie zákonov a pravidiel socialistickeho spoluzitia.

1) Riešenie otázok žalôb o vydanie neoprávneného majetkového prospechu podľa Občianskeho zákonníka a Zákonníka práce pozri už pod č. 26/1975 Zbierky súdnych rozhodnutí a stanovísk.

2) Pozri napr. vyhlášky č. 33/1974 Zb. a č. 62/1970 Zb.

3) Tento Spravovací poriadok bol vydaný inštrukciou ministra spravodlivosti SSR z 18. 6. 1973 č. 15/1973-L uverejnenou v čiastke 5/1973 Zbierky inštrukcií a oznámení Ministerstva spravodlivosti SSR; oznámenie o jeho vydaní bolo uverejnené v čiastke 19/1973 Zb. V ČSR pozri § 17 jednacého rádu pro okresní a krajské soudy vydaný inštrukciou ministra spravodlivosti ČSR z 5. 6. 1973 č. j. 417/73-L, uverejnenou v čiastke 5-6/1973 Sbírky instrukcií a sdělení ministerstva spravedlnosti ČSR; oznámenie o jeho vydaní bolo uverejnené v čiastke 19/1973 Zb.